

EDİRNE EVLERİ

ERDEM YÜCEL

1937 İstanbul doğumlu. Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bilim Dalı Öğretim Görevlisi. İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Mezunu. İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü ve Kültür Başkanlığı'nda Uzman. Yönetici olarak çalıştı. Yayımlanmış kitapları olup, ulusal ve uluslararası birçok sempozyum ve kongrelere katılmıştır.

Osmanlı'ların Edirne'yi ele geçirmesi Trakya ve özellikle Balkanlar için bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun ikinci başkenti olan Edirne aynı zamanda İstanbul'un fethini de kolaylaştırmıştır.

Sultan I. Murad (1359-1389) kenti ele geçirdiğinde, burası Meriç nehri çevresi ile Bizans kalesi içerisinde küçük bir yerleşim yeri görünümündeydi. Bizans ve Roma öncesindeki tarihi devirlerde ise burasını Odrisler Meriç ile Tunca'nın birleştiği alanda kurmuşlar daha sonraki dönemlerde ise zaman zaman Bulgarların, Peçeneklerin, Greklerin ve Katalanların egemenliğine girmiştir.(1) Ancak Osmanlı döneminde Edirne kısa sürede gelişmiş, saraylar, köprüler, kervansaraylar, hanlar, hastahaneler, imaretler ve çeşmelerle zengin bir görünüme ulaşmıştır. Evliya Çelebi bu yapılarla uzun uzun değinmiş, özellikle Sultan IV. Murad zamanında (1623-1640) yapılan bir sayımda kentte 14 selâtin, 300 vezir ve ayanın yaptırdığı 314 cami olduğunu belirtmiştir.(2)

Edirne tarihine ve yapılarına eğilen araştırmacılar da bu konuyla ilgili bilgiler vermişlerdir.(3) Rıfkı Melûl Meriç de Ahmed Bâdi Efendi'nin eski eser tespitlerine dayanarak bu yapıların bazılarının yıkıldığını veya haksız tasarruflara uğradığını belirtmiştir. Ardından da Edirne'de yaklaşık 61 cami, 164 mescit, 56 tekke ve zaviye, 49 medrese, 103 mezar anıtı, türbe, 9 İmaret, 53 mektep, 4 çarşı, bezestan ve arasta, 24 han, kervansaray, 19 harap hamam, 13 Sebil, 124 çeşme, 8 köprü, 8 buzhane, 16 kilise, 2 Ermeni, 2 Bulgar, 1 Katolik ve 1 Frenk kilisesi ve sinagog olduğunu eklemiştir.(4)

Ne yazık ki, Edirne'ye Türk damgasını vuran bu anıtların çoğu günümüze ulaşamamıştır. Rıfkı Melûl Meriç'ten öğrendiğimize göre bunlardan bazı cami, mescit ve dergâhlar harap olduklarından veya birbirlerine yakınlıklarından ötürü Edirne Evkaf Müdürü, Belediye üyesi ve Milli Emlâk Müdürünün 27 Mart 1939 gün, 5 sayılı kararıyla satılmışlardır.(5) Kuşkusuz bu kararı alanlar

üst makamlarından aldıkları emri uygulamak zorunda kalmışlardır. Bu arada Ayşekadın'da, İstanbul yolu üzerindeki mezarlık anlaşılamayan bir nedenle kaldırılmış, onu diğer mezarlıklar izlemiştir. Gayrimüslimlerin mezarlıkları da bu yıkımdan kurtulamamıştır. Ardından

1945-1946 yıllarında da daha önceki işlemden arta kalan cami kalıntıları, arsaları ile onarılmayacak durumdakiler yeniden satışa çıkarılmıştır.

EDİRNE KONUTLARI

Trakya'daki antik evler, Yunan ve Roma mimarisinden belirgin biçimde ayrılmıştır. Yörede uzun süre egemenliklerini sürdüren Trakların(6) göçebe bir toplum oluşlarının bunda büyük payı olmuştur. Trakya'nın büyük bir bölümüne yayılmış olan Traklar, korumalı kalelerinde ve açık arazide yaşamışlardır. Savaşçı bir topluluk olan Traklar dışarıdan gelecek saldırılardan pek etkilenmemişlerdir. Bu arada konutlarında yöredeki ormanlardan yararlanmışlar, ahşabın yanı sıra saz ile samanı kullanarak balçıkla da onları pekiştirmişlerdir. Bulgaristan ile Kırklareli'nde yapılan kazılarda ise bu konutların kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

M.Ö.VIII. Yüzyılda Grek kolonizasyonu Ainos (Enez), Perinthos (Marmara Ereğlisi) gibi kendi kültürlerini yansıtan

doğa koşullarını gözönünde bulunduran yerleşimlerinden Traklar etkilenmemişlerdir. Trakya ve Edirne'de Roma döneminde ise yerleşimler daha çok Castrum (kale) görünümündedir. Bunların içerisinde kendilerine özgü evlerden oluşan mahalleler kurmuşlarsa da onlar daha çok taşra evleri niteliğini taşımaktadırlar.(7)

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver de Edirne evlerinin özelliklerini Dr. Rifat Osman'dan derlediği bilgilerle bizlere en güzel biçimde yansıtmaktadır. Bunlar yazlık, kışlık, açık ve kapalı daireleriyle tamamen bahçeli konak tipinde yapılar. Özellikle XVI-XVII. Yüzyılda bunlar Edirne Sarayı'nın bütünlüğü içerisinde, birbirlerinden ayrı, düz, ağaçlı bir alana yayılmışlardır.

Tarih boyunca Trakya'da süregelen savaşlar, yangınlar ve istilalardan ötürü Edirne evlerinin günümüze gelişi engellenmiştir. Eski gravürlerde görülen, kaynaklarda sözü geçen köşk ve kasırlardan hemen hiç birisi günümüze gelememiştir. Bugün Edirne evlerini Dr. Rifat Os-

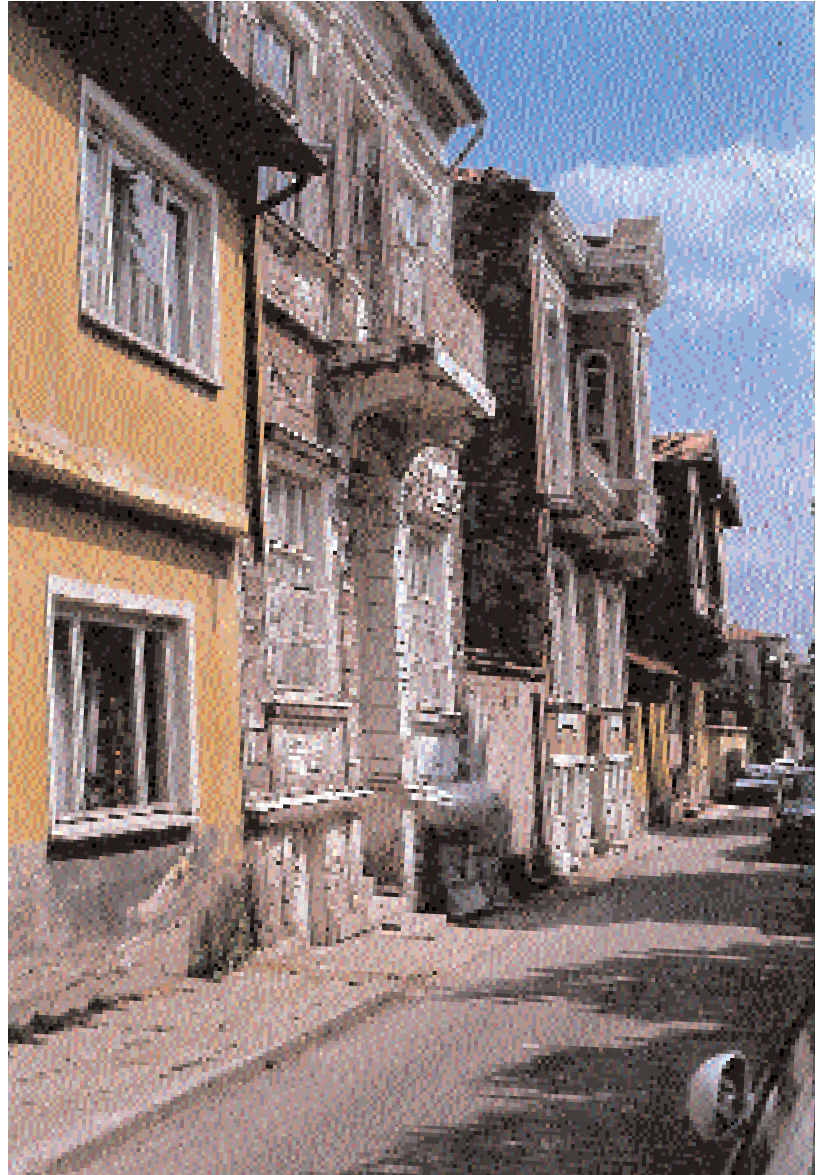
man'dan derleyen Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in suluboya resimlerinden öğrenmeye çalışıyoruz.(8) Onun yanısıra Osmanlı devleti ile Avusturya arasındaki savaşı önleyebilmek için İngiltere'nin Türkiye'ye gönderdiği elçi Edvard Wortley'in eşi Lady Montagu'nun dostlarına yazdığı mektuplar Edirne evlerine biraz olsun ışık tutabilmiştir.(9)

Dr. Rıfat Osman bu evlerin detaylarıyla ilgili notları, resimlerini Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'e vermiştir. Dr. A. Süheyl Ünver'in yayınladıkları(10) dışında kalanlar Süleymaniye Kütüphanesinde özel bir bölümdedir.

EDİRNE'DE YERLEŞİM

Başlangıçta 360.000 m²'lik bir alana yayılan ilk yerleşim yerine Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) savunma amaçlı bir kale yaptırmıştır. Günümüzde bu kalenin doğusunda Saraçlar Caddesi, Kuzeyinde Mumcular sokak, Batısında Darülhadis Caddesi, Güneyinde de Tunca Nehri bulunmaktadır. Edirne'nin fethinden sonra yerleşim, kalenin dışına taşmaya başlamış ve ilk Türk mahallesi olarak Karanfiloğlu semti ortaya çıkmıştır. Sultan I. Murad Edirne'ye ermenileri, Sultan II. Beyazıt'da yahudileri yerleştirmiştir. Özellikle yahudiler burada dinsel ağırlıklı bir yerleşim kurmuş, sinagogları Osmanlı yapıları arasında yer almıştır.(11) XVI. Yüzyılda Kaleiçi'nde 10 müslüman mahallesi olduğu halde Evliya Çelebi 1660'da kentteki 16 mahalleden ikisinin müslümanlara ait olduğunu yazmışsa da bunun doğruluğu tartışmaya açıktır. Bunların beraber 1878-1912 yıllarında ticari boşluğun gayrimüslümlerce doldurulduğu da bilinmektedir.

XVII. Yüzyılda kaynaklardan öğrenildiğine göre şehirde işhanı, 60 çarşı bulunuyordu. Sözcüğün tam anlamıyla bir ticaret merkezi olan kentte ipekli dokumacılık, şarapçılık, mandracılık, saraciye, basmacılık, boya sanayii, gülyağcılık, sabunculuk, arabacılık, silah imalatçılığı ön planda geliyordu. Bunların yanı sıra mimari dışında Edirnekâri

denilen bezemelerle(12) kent, ismini tüm imparatorlukta duyurmuştur. Tarıma dayalı bir ekonomisi olan Edirne XVIII. Yüzyılda bu canlılığını yitirmeye başlamıştır. Kuşkusuz bundan 1746 yangını ile 1752 depreminin büyük payı olmuştur.

Kaynaklardan öğrenildiğine göre 1609'da 147 mahallesi olan kentin 1703 sayımında bu sayı 65'e düşmüştür. Edirne doğal afetlerden, savaşıardan büyük ölçüde etkilenmiştir.

Tunca nehrinin 1808'de taşması kenti su altında bırakmış, 1844'de bir başka su baskını 1200'den fazla evi yıkmıştır. Aynı yıl Menzilhanede başlayan yangın Eski Cami Caddesi ile bedesten

çevresindeki 400 dükkânı yakmıştır. Üç Şerefeli Camii'nin yakınındaki doğramacılar da çıkan yangın cami ile çevresini, Tophane semtindeki yaklaşık 400 ev ile dükkânı yakmıştır. Bunları 1855 Eski Cami Caddesi, Gümrük Hanı, Unkapanı, Kıyık, Murat Paşa Mahalleleri yangınları izlemiştir. Bu felaketlerde 300 dükkân, hanlar ve evler ortadan kalkmıştır. Yüzyılımızın başında, 1903'de Topkapı hamamından çıkan yangın 1514 evi ortadan kaldırdığı gibi 1914 yangını da Ayasofya kilisesi ile Kaleiçi Mahallesini yakmıştır.

Siyasi olaylar, iç çekişmeler ve Savaşlar da Edirne'yi büyük ölçüde etkilemiştir. Sultan III. Selim'in yenilik hareketlerine karşı ayaklanmada, Edirne vakası denilen olay, 1828-1829 ve 93 harbi denilen Osmanlı-Rus savaşları kentin doğal afetlerden arta kalan mahallelerinin de yıkılmasına neden olmuştur. Bundan etkilenen Edirne'lilerin çoğu kentten göç etmişlerdir. Göç eden müslümanlardan boşalan yerlere de azınlıklar yerleşmiştir. İstatistik bilgilerine baktığımızda 1830-1835'de kentin 8.000-10.000 nüfusu, 1870'li yıllarda 244 mahallesi, 25451 evi vardı. XX.Yüzyılın başında ise nüfus 87.000'e inmiş, I.

Dünya Savaşında daha da azalmıştır.

Bulgar İşgali (1913) sırasında bazı yapılar ortadan kalkmış, aynı dönemdeki yangın 1514 evin yanmasına neden olmuştur. Bu acı olayların ardından Edirne Askeri Rüştiyesi resim öğretmeni Mehmet Selami Bey kentin yangından kurtulan bölümlerinin plânlarını çizmiştir. Bugün bunları incelediğimizde Edirne Kaleiçi sokaklarının düzgün bir plânda olmadıklarını görüyoruz. O günlerin Belediye Başkanı Dilaver Bey Edirne'nin imarıyla ilgili bir çalışmayı başlatmıştır. Fransız mimarlarının hazırladığı plan uyarınca sokak ve caddeler birbirlerini dik olarak kesecek biçimde düzenlenmiştir. Bu plân düzeni Hellenistik dönemde (M.Ö.300-20) İonia'da Hippodamus'un ızgara plân düzenine çok benzemektedir.(13)

Kaleiçi'ndeki yeni yapılanmalarda yükseklik oldukça küçük tutulmuş. Vakıflar Genel Müdürlüğünün sattığı arsalar üzerinde evler birbirini izlemiştir.

Cumhuriyet döneminde Edirne'nin ilk imar plânını 1940'da Prof. Dr. Ernest Eğli çizmiştir. Onun bu çalışmasını 1963'de İller Bankasının çalışmaları ile 1974'de kentin ilave imar plânı izlemiştir. Bu arada Kaleiçi'ndeki eski evlerin büyük bir bölümünün tescili yapılmış ve korunulmasına çalışılmıştır. Kaleiçi'nin Sit Alanı olarak ilan edilmesinden sonra çalışmalar yoğunlaşmış, alınan kararlar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 1985'de yeniden gözden geçirilmiştir. Bu arada özelliğini yitirenler, onarılamayacak konumda olanlar tescil dışı bırakılmıştır. Bütün bu çalışmalar yapıldıktan sonra 24.10.1991 gün ve 986 sayılı Koruma Kurulu kararı uyarınca "Edirne Kentsel Sit Alanı Koruma İmar Plânı" yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de sosyo-ekonomik koşulların yüzyılımızın ikinci yarısından sonra değişmeye başlaması öncelikle İstanbul'un, sonra da diğer kentlerimizin tarihi görünümünü büyük ölçüde etkilemiştir. Sanayi kuruluşlarının plânsız yerleşimi, kentlerin içerisini apartman bloklarıyla, dışına da rant çevrelerinin

kontrolü altında yapılan gecekondularla doldurmaya başlamıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa'nın öncülüğünün ardından bu plânsız uygulamalar Edirne'ye de yansımıştır. Uzun yıllar sınırlı kent oluşundan ötürü devlet yardımıyla yoksun kalan Edirne'de arazi ucuzluğu, özel sektör yatırımlarının burada öncelik kazanmasına neden olmuştur. Avrupa kara yolunun daha rahat olduğu dönemlerde çok kısa süre içerisinde kentin görünümü şaşılacak derecede değişmiş, sivil konutlar yavaş yavaş yok olmaya başlamıştır. O günlerde yapılan imar planında anıtlar dikkate alınmayarak bina yüksekliğine, özellikle Kaleiçi'nde fazlaca yer verilmiştir. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da anıtlar modern bloklar arasında kaybolmuş, görünümleri de büyük ölçüde etkilenmiştir.

Edirne'de bugün ahşap konut sayısı çok azdır. Yıllar öncesi bu konuda yazdığım bir yazı bugün de güncelliğini korumaktadır:

"Kaleiçi ile Selimiye Camisi çevresinde kalmış birkaç evi dikkate almazsak, hayretle kentin sokaklarında dolaşır, "Acaba Edirne'nin gerçek Türk yapıları nasıldı? " diye sorar dururuz..."(14)

Günümüz Edirne'sinde yine de eski konutları bir araya toplayan ve korunmasına çalışılan 360.000 m.2'lik alanı kapsayan Kaleiçi'nin özel bir konumu vardır. bu yerleşim alanı sonraki yıllarda güneyde Tunca kıyısındaki Darülhadis Medresesine doğru genişlemiştir. Öte yanda siyasi ve ekonomik nedenlerle Kaleiçi'ni terkeden gayrimüslümlerin evleri de ilginç mimarileri ile korunması gereken örneklerdir.

Kuşkusuz, Edirne evlerinin Türk konut mimarisinde kendisine özgü bir yeri vardır. Ancak bunların mimari tiplerini tam anlamıyla saptayabilmemiz de çok güçtür. Türk evlerinin çoğunda karşılaştığımız genel özellikler burada da vardır. Avlular, taşlıklar, niyazlıklar, merdivenler, odalar, raflar, hücreler, tandırlar, ocaklar, pencereler, kafesler, bacalar, kepenkler, kapılar, tavanlar, sedirlikler, hayatlar, yazlık ve kışık divanhaneler,

hamamlar, abdesaneler, mutfaklar, kilerler, çamaşırliklar, çeşmeler, havuzlar, selsebiller, burada da karşımıza çıkmaktadır.

Tarih boyunca Edirne'de müslümanların yaşadıkları evlerin cepheleri bağdadi sıvalı veya ahşap kaplamalıydı. Genellikle ikinci katlı olan evler, çıkmalarla, cumbalarla, cihanümalarla, balkon korkuluklarıyla, ahşap oymalı saçaklıklarla zengin görünümüydüler. Çoğunlukla girişler içeriye niş şeklinde çekilmiştir. Ayrıca bu girişler yanlarda ve üstlerdeki aynı zamanda aydınlatmayı sağlayan pencerelerle kontrol altına almışlardı. Odalar oldukça büyük tutulmuş, yüksek tavanları, geniş pencereleri ile ferah görünüm sergilemektedirler. Ayrıca barok ve rokoko üslubundaki görkemli tavanları da onları tamamlamaktadır. Harem ve Selamlık olarak yapılan konakların sayısı ise günümüzde hemen hemen yok gibidir. Bunlardan Selamlık yola daha yakın, Harem ise dışarıdan görünmeyecek konumda arka bahçede yer almışlardır. Buradaki odaların kapıları açıldığında karşılaşılan uzunca sofalarda aile bireyleri topluca zaman geçirdikleri gibi aynı yeri geçit olarak da kullanmışlardır. Bu evlerde üzeri örtülü hayat denilen sofaların yanları açıktır, böylece önlerindeki bahçey-

le yaklaşmışlardır. Ancak son yıllarda sofaların önleri camlarla kapatılarak bu bağlantı ortadan kısmen de olsa kaldırılmıştır.

Edirne evleri, sokak üzerinde veya bahçe içerisinde olanlar diye iki ayrı grupta incelenebilir. Bunlardan sokak üzerindeki alt katlarında pencere dizilerine pek rastlanmamakla beraber üst katlar son derece mükemmel aydınlatılmıştır. Tek katlı evlerde dışarıya kesinlikle pencere açılmamakta, aydınlanma yalnızca bahçeden sağlanmaktadır. Komşu evlere yönelik duvarlarda ise pencere bulunmamakta, pencereler kendi bahçelerine açılmaktadır.

Sayın Prof. Dr. Metin Sözen, Edirne evlerinin odalarını belli işlevlere göre şöyle sıralamıştır:

"Oturma Odası: Günlük oda olarak bilinir.
Yatak Odası: Eski dönemlerde musandralık denirdi.

Misafir Odası: Konuklara ayrılan odaya aynı zamanda hoşametlik denirdi.

Bazı evlerde namaz odaları adı verilen namaz kılmaya ayrılmış bir mekân daha vardı. Oturma odaları aile fertlerinin bir arada oturdukları odalardır. Harem ve selamlık bölümleri olan evlerde oturma odası yalnız harem bölümünde bulunurdu. Bu odalarda genellikle evin

bahçesine bakacak şekilde pencereler açılırdı. Sonraki dönemlerde sokak tarafına da oturma odalarının açıldığı görülmüştür. Pencereleri sokağa bakan odalar daha çok erkekler için aitti.

Eski yatak odalarında yerden bir-birbuçuk metre yükseltilmiş ayaklar üzerindeki yataklarda yatılırdı. Bunlara portatif merdivenlerle çıkılır ve merdiven yukarıdan çekilirdi. Döşekler Musandıra denilen etrafı siperlenmiş olan bu yükseltilmiş döşemeye serilirdi. Musandıralar zamanla evlerde terkedilmiş, bunun yerine yerden en çok 30-40 cm. yükseltilmiş sedirler tercih edilmiştir.(15)

EDİRNE EVLERİNİN GÜNÜMÜZE GELEBİLEN EN İYİ ÖRNEĞİ:

Edirne evleri Trakya'nın hemen her köşesine yayılmış olmasına karşılık, mimari ve sanat tarihi yönünden yeterince ele alınmamış, kent dokusu içerisinde çok az örnek günümüze gelebilmiştir.(16) Bu evlerden en tanınmış Kaleiçi'nde Maarif Caddesi üzerindeki heykeltraş İlhan Koman'ın doğduğu evdir.(17)

Neo-klâsik üslûpta, bodrum üzerinde iki katlı bu konağı Rum mimarı ile ressamı 1908'de yapmışlardır. Dr. Dimisa'nın muayenehanesi olarak yapılan

konağı, sonraki yıllarda Dr.Fuat Koman satın almıştır. Mermer taklidi, bağdadi sıvalı girişteki holün çevresindeki odalardan biri muayene diğeri de kütüphaneye ayrılmıştır. Üst kattaki büyük salon çeşitli aile kutlamalarına, törenlerine ayrılmıştır. Özel olarak Romanya'dan fırınlanmış kerestesi getirilen konağın içerisi ve dışı oldukça güzel bezenmiştir. Ahşap bezemeli kaplamaların yanı sıra tavanları bağdadi sıva üzerine "fresco-secco" (kuru fresk) tekniğindeki resimlerle bezenmiştir. Burada zengin Türk barok motifleri arasında İstanbul, Boğaziçi, Rumelihisarı, Arnavutköy'den görünümlere, aile fotoğraflarına, Yunan filozof portrelerine, dor üslûbunda bir mabede, Erektein'a yer verilmiştir. Erkek ve kadın portreleri, Aphrodite resimleri de onları tamamlamıştır. Ancak bütün bu güzel resimler rutubetten son derece etkilenmiştir.(18)

SONUÇ:

Edirne evlerinin yoğunluk kazandığı Kaleiçi Sit alanında daha önce yapılmış tesbit ve tescil kararları yeterli olmayınca bunlar 1985'de yeniden gözden geçirilmiştir. Bu arada taşıma özelliğini yitirenler, onarılma olanağı kalmayanlar tescilden düşürülmüştür. Bunun peşi sıra da "Edirne Kentsel Sit alanı koruma imar plânı" yürürlüğe girmiştir.(19) Önceden alınan kararlar yeniden gözden geçirilerek daha önce alınan, ancak uygulama olanağı bulunmayan bazı ilke kararları da yürürlükten kaldırılmıştır.

Ne varki, Koruma Yüksek Kurulunun aldığı kararlar arasında rölöve çizimleri, vaziyet plânı raporları, alt yapıya ilişkin şematik gösterimler, fotoğraf albümlerinin hazırlanması gibi ayrıntılar bulunmaktadır.(20)

Kaleiçi'nde konutu olanların yapılarını kurtarabilmeleri veya yıkılmalarını önleyebilmeleri onları büyük maddi bir yükümlülük altına sokmaktadır. Bunu karşılayacak durumda olan mal sahipleri de yapıları ile ilgilenmeyerek çoğu kez onların yıkılmalarını hızlandırmaktadır. Bu konuda Mimar Aysun Eyüboğlu'nun değişine katılmamak elde değil:

" Genel olarak her alana girmiş yüksek teknolojisi, iletişim olanakları, eğitim kurumları ve çeşitliliği ile bir bilgi toplumunda yaşamamıza rağmen, ülkemizde kültürün koruma ile olan sağlıklı ilişkisini ne yazık ki hâlâ çözememiş durumdayız. Aslında kullanıcı durumdaki halkın ilgi, bilinç ve duyarlılığının artırılması, korumaya katkı sağlaması için çeşitli sponsorlar bulunması yeterli olmamakta, sorunun yerel yönetimlerin öncülüğündeki örnek uygulamalarla ve daha da önemlisi siyasal istikrarın desteğiyle çözülmesi olanaklı görünmektedir."(21)

Edirne, günümüzde yeni yapılanmaya ayrılan semtleriyle birlikte kentsel kimlik değişimi ile karşı karşıyadır. Bu arada yeni yapılanma ile birlikte eskinin ilişkileri sağlıklı biçimde kurulamayınca kentteki yozlaşma daha da hız kazanmaktadır.*

DİPNOTLAR

1) Bkz: Tayyip Gökbilgin, "Edirne" İslâm Ans. (Diyanet Vakfı) İstanbul. 1994, C. 10, s. 425-431.

2) Evliya Çelebi, Seyyabatname (Türkçeleştiren Zuburi Danışman) İst. 1970, C.5, S.303-330, C.6, s. 5-31.

3) Ahmet Bâdi Efendi, Riyaz-ı Belde-i Edirne, Bayezid Devlet Kitaplığı No: 10391-10393; Tayyip Gökbilgin, "Edirne hakkında yazılmış tarihler ve Enis-ül Müsâmirin " Edirne, Edirne'nin 600. Fetih

Yıldönümü Armağan Kitabı, T.T.K., Ankara 1965; Osman Nuri Peremeci, Edirne Tarihi İst. 1939; Dr. Rıfat Osman, Edirne Reb. Numarası, Edirne, 1336 (1920); Abdurrahman Hibrî (Türkçeleştiren Ratip Kazancıgil) Enisü'l- Müsâmirün (Edirne Tarihi) Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne, Şb., Edirne 1996; Ratip Kazancıgil, Edirne Şehir Tarihi, Edirne 1995.

4) Rıfkı Melâl Meriç, "Edirne'deki Mimar Sinan Eserleri" Türk Sanatı Araştırmaları ve İncelemeleri, İst. 1963, I, s. 443-536.

*) Sn. Erdem Yücel kullandığı fotoğraflarda, fotoğraf altı yazısını vermediği için biz de aynen yayımlıyoruz (Yay. Notu)

5) Rifkî Melûl Meriç, araştırmasında bu konudaki resmi yazışmaları bir belge niteliğinde yayınlamıştır.

6) Afif Erzen, İlkçağ Taribinde Trakya, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994.

7) Erol Özdemir, "Trakya ev Mimarisi" Sanatsal Mozaik, İst.1997, S, 25, s. 42-45.

8) Prf. Dr. A. S. Ünver, Edirne Evleri, T.T.O.K., İst. 1970; A. Sübeyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan arşivi.

9) Lady Montagu, Türkiye'den mektuplar, İstanbul Kitaplığı, İst. 1973.

Buradaki evlerin anlatılmasının, size kuşları veya başka hayvanları anlatmak kadar değişik geleceğini hatırlayarak, şimdi odamdan söz edeceğim: Sanırım ki memleketimizde Türkiye hakkında yazılan seyahat anılarının çoğunda, bu memleket evlerinin, dünyanın en berbat yapıları olduğunu okumuşsunuzdur. Bu evlerin pek çoğunda bulunduğum için, büyük bir yetki ile söyleyebilirim: Emin olunuz, yazılanların hiçbir ilgisi yok. Şimdi biz burada Padişahın bir sarayında oturuyoruz. Bence, buradaki mimarî tarzı, çok hoş gidecek biçimde ve ülkeye uygun. Türklerin evlerinin dış güzelliğine hiç önem vermedikleri doğru. Bu evler genellikle tabtadan. Doğrusu bu abşap oluş, birçok zorlukların doğmasına sebep oluyor. Fakat bu, halkın zevksizliğinden değil, hükûmetin baskısı yüzünden oluyor. Çünkü, her ev sahibi öldükten sonra, o ev padişahın malı oluyor. Bunun için hiç bir erkek ailesine kalıp kalmayacağından emin olmadığı ev için fazla para sarfetmek istemiyor. Erkeklerin bütün amaçları, hayatları boyunca dayanacak, ferah bir ev yaptırmaktır. Ölümlerinden sonra yıkılsa bile umurlarında değil. İster büyük, ister küçük olsun, her evin iki bölümü var. Bunlar bir küçük koridorla birbirlerine bağlanmışlar. Birinci bölümün (Selâmlık) önünde geniş bir avlu bulunuyor. Bunun da etrafında çepeçevre açık balkonlar var. Bu benim pek hoşuma gidiyor. Bu balkonlardan, bütün odalara girilebiliyor. Odalar ise, genellikle çok geniş ve iki sıra pencereci, İlk sıra pencerelerde renkli camları var. Evler pek seyrek olarak iki kattan fazla oluyor. Merdivenleri geniş olduğu için, otuz basamaktan fazla değil. Büyük adamların evi böyle oluyor. Koridorla bağlı olan ikinci bölüme, (Harem) deniliyor. Anlamı: Hanımların dairesi.

(Saray deyimi yalnız padişaha özgü binalar içindir) Harem dairesi de alt katta, etrafı balkonlu. Bu balkonların bahçeye bağlantıları var. Evin bütün pencereleri bahçeye bakıyor. Oda sayısı selâmlıkta ki odalar kadar. Fakat, duvarların renkleri ile eşya, selâmlıktakilerden daha iç açıcı ve daha süslü. Alt

kat pencereler, çok alçak ve bir manastır pencereleri gibi demir parmaklıklı.

Odaların döşemelerine, acem halıları serilmiş. Her odanın bir köşesinde bir sedir var. Bu yerden iki ayak kadar yükseltilmiş. (Benim odamın iki sediri var.) Sedirin üzerine daha iyi cins seccadeler yayılmış ve yarım ayak yüksekliğinde minder konulmuş. Bu minderlere ev sahibinin zevkine göre ağır ipekli kumaşlar geçirilmiş. Benim minderim, al renkli ve sırma saçaklı. Bu minderlerin üzerine duvara dayalı iki sıra yastık konulmuş. Birinci sıra yastıklar çok büyük. İkinci sıradakiler ise daha küçük. Türkler ihtişamlarını burada gösteriyorlar. Bu yastıklar, genellikle diba'dan yabut ta beyaz atlas üzerine sırma tellerle işli kumaşlardan yapılmış. Bundan daha iç açıcı ve şabane birşey olamaz. Bu sedirler, öyle kullanışlı ve rahat ki, eminim artık hayatım boyunca, bir daha sandalyeye oturamayacağım.

Odaların tavanları alçak. Sanırım ki bu da kusur değil. Tavan da hep abşap ve genellikle oymalı ve renkli çiçek resimleri ile süslü. Bu odaların birkaç yerinde, iki kanatlı kapısı olan boşluklar var. Dolap vazifesini görüyorlar. Sanırım ki bunlar bizde olanlardan daha kullanışlı. Pencere aralarında üzeri kemerli küçük raflar var. Buralara güzel koku şişeleri veya çiçek sepetleri konuyor. Fakat en hoşuma giden şey, odanın ortasına konan mermer fiskeye modası. Bu fiskeyelerin suları odaya ferahlatıcı bir serinlik vererek ve hoş bir su sesi çıkartarak, aynı zamanda havuzun bir bölümünden öbürüne atlayarak şiril şiril akıyorlar. Bunların bazıları son derece güzel. Her evin genellikle iki veya üç küçük bölmeli bir hamamı var. Bunun tavanı kurşunla, duvarları da mermerle kaplı. Bu bölmelerde içine sıcak ve soğuk su akan musluklu kurnalar var.

Belki de bilmediğiniz şeylerden söz etmekten hoşlanan seyahat anısı yazarlarını okuduktan sonra, size anlattığım onlarınkinden çok farklı şeyler karşısında, şaşırıp kalmışsınızdır. Çünkü, bir Hristiyanın kibar bir efendinin evine kabul edilmesi ancak özel bir durum yabut da her zaman ele geçmeyen bir fırsat sonucu olarak görülür. Harem dairelerinin bulunduğu yerler, her zaman yasak bölgelerdir.

Bundan ötürü, bu gibi yazarlar evlerin sadece çok gösterişli olmayan dış kısımlarından söz edebilirler. Harem daireleri, gözden uzak olsun diye her zaman arka taraflarda yapılıyor. Bunlar, yüksek duvarlarla çevrili bahçelerden başka birşey görmüyorlar. Bu bahçelerde bizdeki çiçek tarhlarının hiç biri yok. Fakat, yüksek ağaçlar dikilmiş. Bunlar, tatlı bir gölge veriyorlar ve gözü de okşuyorlar. Bahçenin ortasında bir köşk bulunuyor. Bu geniş bir salondan ibaret. Genellikle, ortasında bulunan bir fiskeye ile güzelleştirilmiş. Köşke 9-10 basamakla çıkılıyor. Buranın etrafı yaldızlı kafeslerle çevrilmiş. Bunların

da üzeri asmalar, yaseminler ve banımleriyle kapılarak, bir çeşit yeşil bir duvar meydana getirilmiştir. Bu bahçenin her yanına büyük ağaçlar dikilmiştir. Bu da harem halkının en çok zevk aldığı güzel bir görünüş. Kibar banımlar, ya saz çalarak yabut da iş işleyerek vakitlerinin pek çoğunu, bu köşkte geçiriyorlar. Halka ait bahçelerde de herkesin girebileceği köşkler var. Evlerinde ferahlayacak yeri olmayanlar, oralara giderek kabvelerini, çaylarını vs. içiyorlar. Türkler, daba dayanıklı binalar yapmasını da biliyorlar. Örneğin camileri hep yontma taştan yapılmış. Hanları yabut otelleri de son derece güzel. Bunların pek çoğu, geniş bir dörtgen biçimindedir. Etraflarına taş kemerler altında dükkânlar yapılmış. Bu dükkânlarda, fakir esnaf ücret vermeden oturabiliyorlar. Han, bütünü ile, üç dörtyüz kişiyi birden alabilecek biçimde, çok büyük bir salon. Avlusu son derece geniş. Etrafındaki kemerlerle, bizim kolejlere benziyorlar.

Doğrusu, ben bu hanlarda esnafa edilen yardımı, manastır kurmaktan daha yararlı buluyorum. Sanırım ki size bir çırpıda pek çok şeyler anlattım. Eğer seçtiğim konulardan hoşlanmıyorsanız, başka neden söz etmemi istediğinizi bildiriniz. Sizi benden daha çok eğlendirmek isteyen kimse yoktur. Sevgili Mrs. Thislethwayte.

10) Prof. Dr. A. Sübeyl Ünver, *Edirne Evleri*, T.T.O.K. Yayınları, İstanbul 1976.

11) Milli Mitrami-Ersin Alok, *Anatolian Synagogues*, İst. 1992, s. 115-123.

12) Bkz. Sabahattin Türkoğlu, "Edirne Müzesinde bulunan Edirnekâri Ağaç İşleri" *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Ankara 1962, S.IV, s. 67-74; Erdem Yücel, "Edirnekâri" mad. *Diyanet Vakfı İslâm Ans. İstanbul 199 C. 10*, s. 449-450

13) Vitruvius, *De Architectura*, Vitruvius, Mimarlık üzerine on kitap, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul 1990; R. E. Wychreley, (Türkçeleştiren Nur Nirven-Nezih Başgelen) *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 1971.

14) Erdem Yücel, "Edirne Tarihi Görünümünü Yitiriyor", *Cumhuriyet Gazetesi* (13 Eylül 1975); Er-

dem Yücel, "Edirne Tarihi Görünümünü Yitiriyor" *Yapı*, İstanbul 1975, S.14.s.8.

15) Prof. Dr. Metin Sözen-Doç. Dr. Cengiz Erüzün'un hazırladıkları "Anadolu'da Ev ve İnsan" kitabından alınmıştır. Bkz: "Edirne Evleri" *Arkitekt*, İstanbul, 1996, S. 433 s. 36-43.

16) Edirne evleriyle ilgili kaynakların dışında Haluk Şebusvaroğlu'nun kısa bir makalesi varsa da, konuya yeterli açıklama getirememiştir. Bkz: "Edirne'de Sivil Mimarimiz" T.T.O.K. Belleteni İstanbul 1961, S.228 s. 15-16; Trakya evlerinden Tekirdağ'ı konu alan bir diğer incelemeyi Münir Satkım yapmıştır. Bkz: *Tekirdağ Eski Ahşap Evleri*, Tekirdağ 1996.

17) Bkz: Fatma Semiha Uçuk, İlhan Koman, İstanbul 1996.

18) Bkz: Yrd Doç. Dr. Mehtap Cömert Ülkücü "Edirne Konakları ve Tavan Resimleri" *Edirne Serhattaki Payitabt*, İstanbul 1998, s. 474-483.

19) *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 24.10.1994 gün ve 986 sayılı kararı*.

20) *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 634 sayılı 3.12.1998 günlü kararı*; Bkz: Prof. Dr. Zeynep Abunbay "Edirne ve Koruma Sorunları" *İslâm Mimari Mirasını Koruma Konferansı*, İst. 1987, s. 269-284; İ. Karataş, "Edirne Kenti Gelişme Sürecinde Tarihi Çevre Planlama Sorunları" *Tarihi Kentlerde Planlama/ Düzenleme Sorunları*, Türkiye II. Dünya Şebircilik Kollokyumu, Edirne 1987, s.108 Aysun Eyüboğlu "Koruma Mevzuatı ve Koruma Amaçlı İmar Planları" *Oluşum, Edirne*, S. 22. s. 20-26; Besim Çeçener, "Kentleşme Açısından Eski Eser ve Çevre Korumasında İmar Mevzuatı" *İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları*, T.M.M.O.B. İst. 1995.

21) Aysun Eyüboğlu, "Edirne/Kaleiçi'ndeki Tarihsel Gelişimi ve Restorasyon Sorunları" *Oluşum, Edirne* 1996, S. 15, s. 16-17;

Aysun Eyüboğlu, "Edirne'nin Tarihsel Değişimi, Gelişimi ve Fiziksel Plânlama" *Oluşum, Edirne* 1997, S. 20, s. 12-17

DİPNOTLARA EK BİBLİYOGRAFYA

Ratip Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihiçesi*, Edirne 1992;
F. Özel, *Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel*

Sürekliliğin Değerlendirilmesi, İ.T.Ü., İstanbul 1986;
Anonim, E.T.S.O. *Tanıtm ve Rehber Kitabı*, Edirne 1996, s. 67-68.